

Sfânta liturghie.

1. Primirea arhiereului în biserică.

Cu o jumătate oră înainte de începutul sf. liturghii, se trag toate clopotele bisericii catedrale. Atunci preoții dispuși, ori cari vor, să concelebreze, se adună în biserică, unde se îmbracă în toate ornatele sacre.

Notă. Liturghiile Bisericii orientale sunt foarte bogate în acțiuni și ceremonii, cari ne reprezintă diverse adevăruri religioase, ori diverse momente din viața Mântuitorului, ori manifestă diverse sentimente etice. Acțiunile și ceremoniile bisericești n'au de scop numai reprezentarea adevărilor religioase și a sentimentelor etice din partea celebranților, ci și deșteptarea, desvoltarea și cimentarea credinței și a moralității în inimile credincioșilor. Ținta din urmă se poate ajunge prin îndeplinirea cât mai deamănă și mai atentă a prescrișelor tipiconale. Din care motiv Conciliul Prov. III. în Tit. III. c. I. p. 2. dispune: »*Sfințenia sacrificiului liturgic pretinde, ca preoții, cari îl îndeplinesc, să cunoască deplin toate ceremoniile, ca îndeplinindu-le cu exactitate și pietate, să edifice și pe credincioși.*«

Liturghia, îndeplinită după regulă, cu exactitate, cu căldură și vivacitate, ridică mințile și inimile credincioșilor la Dumnezeu chiar și când e celebrată numai de un singur preot. Când însă liturgisesc mai mulți preoți, și deosebit când pontifică episcopul, atunci liturghia e maiestuasă și are o deosebită putere și un deosebit farmec asupra celor prezenți, dacă fiecare persoană fungentă știe să-și împlinească cât mai exact și mai corect datoria.

De vremece liturghiile pontificate de arhierei sunt tot mai dese, nu numai în bisericile catedrale, ci și în comunele bisericești, afară de centrele episcopioilor, și la aceste iau, și e bine, că iau parte și preoți rurali, am crezut, că e folositor a arăta ordinea și modul, în care are să împlinească fiecare cooperant partea ce-i revine din ceremonii, ca astfel și în comunele rurale să se poată desfășura liturghia arhierească în toată frumuseța și cu toată puterea ce o are.

Aici se arată tipicul liturgic arhieresc așa cum se urmează în biserica catedrală din Blaj, Gherla și Lugoj, iar la sfârșit, în notă, deosebirile mai însemnate dela Oradea mare.

La compunerea acestui tipic, pe lângă cărțile liturgice, m'am folosit și de prețioasele informațiuni primite dela Sf. Lor: 1. *I. Br. Micu*, proto-notar consistorial și directorul cancelariei oficiului arhidiecezan, ceremonier arhiepiscopesc, *Aron Papiu*, profesor de cânt și tipic, ambii din Blaj; 2. *Dr. Valer Hetco*, profesor și ceremonier episcopesc și *Ludovic Vida*, prefect seminarial, din Oradea mare și 3. *Dr. Victor Bojor*, profesor și ceremonier episcopesc în Gherla.

În turnul bisericii, după ce se anunță celebrarea sf. Liturghii prin clopote, se bate toaca până la apariția arhiereului, când iarăș se trag clopotele, și preoții din biserică, precedați fiind de un cleric, care poartă „crucea mare“, de patru acoliti și de doi diaconi¹⁾, cum și de un cleric, care poartă toiagul arhieresc și de un altul, care are să țină mandia arhiereului — ies doi cu doi, după proedrie, începând cu cei mai mici.

Clericul, care poartă crucea, iese pe ușa de miazănoapte; clericul cu toiagul și cel dela mandie pe ușa de miazăzi; diaconii și preoții pe ușa împărătească. Diaconii de rând țin cădelnițele și diherul și triherul (dihero-triherele). Unul din preoți poartă pe mână epitrahirul, altul mandia, altul camilafca, altul mănușile, preotul cel dintâiu după demnitate crucea, iar al doilea sf. evanghelie.

Procesiunea, aranjată în chipul arătat, pleacă din altar în ordine frumoasă și înaintează până la ușa dela intratul bisericii. Aici, clericul, care poartă crucea, și acoliti se întorc în naia bisericii și stau pe loc, cu fața spre altar²⁾. Diaconii cădesc spre arhiereu și se întorc și ei după acoliti. Preoții îl îmbracă cu epitrahirul, mandia, camilafca și cu mănușile, apoi îi dau spre sărutare sf. evanghelie. Arhiereul ia crucea în mână dreaptă și toiagul în mână stângă. Un cleric (cel dela toiag) stă aproape de mână stângă a arhiereului, iar cel dela mandie, ridică aceasta, ca să nu se târăe.

2. *Recitarea rugăciunilor înaintea iconostasului.*

După acestea procesiunea înaintează spre altar, mergând înainte clericul cu crucea, apoi ceilalți, așa, dupăcum au venit din altar. Corul cântă: „Impăratul cerurilor...“ Clericul, care poartă crucea, merge în altar pe ușa de miazănoapte și pune crucea la locul ei³⁾.

Acoliti se postează în presbiteriu: doi de-a dreapta și doi de-a stânga, înaintea sfeșnicelor. Diaconii stau înaintea ușii împărătești, unul de-a stânga și altul de-a dreapta. Preoții

¹⁾ Când se hirotonesc clerici întru lectori, ori lectori întru subdiaconi, ori diaconi întru preoți, ies și aceștia, mergând câte 2 înaintea diaconilor de rând.

²⁾ Tot așa purced și clericii, cari cu prilejul acela au să fie hirotoniți întru lectori, ori subdiaconi, ori ca diaconi întru preoți.

³⁾ Clericii, cari au să fie hirotoniți întru lectori, ori întru subdiaconi rămân în presbiteriu, de ambele părți, lângă stranele onorațiilor.

întră în altar și se așază la locul lor. Preotul cel dintâiu după demnitate, lângă ușa împărătească, ia crucea din mâna arhiereului, merge după ceilalți preoți în altar și așază crucea la locul ei. Preotul al doilea așază pe altar sf. evanghelie.

Arhiereul, având la dreapta și la stânga câte un diacon¹⁾, îndărăpt pe clericul dela toiag și dela mandie, după ce diaconul cel dintâiu zice: „Binecuvântă, dispunătorule.....“ recitează, cu mâinile ridicate, respective cu dreapta ridicată și cu stânga ținând toiagul, rugăciunile prescrise în rânduiala: „Sfintei și dumnezeieștii liturghii“. Când ajunge arhiereul la troparul „Preacuratului tău trup ne închinăm...“ merge la icoana Domnului Hristos, unde îl urmează și clericii: dela toiag și dela mandie; iar diaconii, tămâind, fac câte doi pași la dreapta. La: „Ceeace ești izvorul îndurării...“ arhiereul merge la icoana Născătoarei de Dumnezeu, când diaconii și clericii fac mișcările amintite spre stânga²⁾.

După terminarea acestui tropar și sărutarea icoanei arhiereul merge înaintea ușei împărătești urmat de diaconi și de clericii amintiți, unde fără de a-și ridica mâinile zice rugăciunea: „Doamne, trimite...“ și făcând cătră coruri câte o închinăciune, intră în altar pe ușa împărătească, zicând: „Intră-voiu în casa ta...“, urmându-l clericul dela mandie și diaconii, iar clericul dela toiag intră pe ușa de miazăzi, și mergând în altar, primește toiagul din mâna arhiereului.

3. *Imbrăcarea arhiereului în altar.*

Arhiereul, sosind înaintea mesei altarului, face trei închinăciuni, sărută sf. evanghelie și sf. masă. Într'aceea diaconii dau tămâierele crâșnicului, iar diherul și triherul le pun pe masa altarului. Apoi îmbracă pe arhiereu în ornatele sacre arhierești, recitând însuș arhiereul rugăciunile, cari însoțesc îmbrăcarea fiește cărui ornat.

După îmbrăcare, arhiereul se spală în ușa împărătească, stând cu fața spre popor. Acolo i-se aduce, pe ușa de miazănoapte un vas cu apă și spălătorul, iar din partea altui cleric ștergarul, apropiindu-se din spre miază zi și clericul cu toiagul. Terminându-se spălarea, clericul cu ștergarul și cel cu spălă-

¹⁾ Dacă sunt mai mulți diaconi, cum se întâmplă cu prilejul hirotonirii într-o preoți, toți se înșiruie lângă diaconii de rând.

²⁾ Liturgier, Blaj, 1905 p. 55 urm.

torul se întorc în altar pe ușa de miazănoapte. Arhiereul se întoarce la masa altarului și îmbracă mănușile. Când arhiereul îmbracă mănușile diaconii și preoții câte doi, începând cu cei din urmă, ies pe ușa împărătească și se postează de-a dreapta și de-a stânga acestei uși, înaintea iconostasului cu fața către altar¹⁾).

Preotul cel dintâiu după demnitate, poartă triherul, iar al doilea diherul. Diaconii stau îndărăptul arhiereului, având Liturgiere în mână. Aici arhiereul și preoții recitează de 3 ori: „*Impărate ceresc*“ — cu mâinile ridicate. După a treia recitare, diaconul de-a dreapta întinde arhiereului Liturgierul. Arhiereul pune mâna pe Liturgier, iar diaconul zice: *Timpul este, să facem Domnului. Dispunătorule, binecuvântă.* Arhiereul zice: *Bine este cuvântat...*

Diaconul: *Roagă-te pentru mine, dispunătorule sfinte.* Arhiereul: *Să îndreptese Domnul...*; Diaconul zice: *Amin-tește-mă, dispunătorule sfinte.* Arhiereul: *Să te amintească pe tine...* Diaconul, zicând: *Amin*, sărută mâna arhiereului. Când arhiereul pune mâna pe Liturgier, preoții intră în altar în aceeași ordine, în care au ieșit. Aici se așază fiecare la locul ce-i compete după demnitate. Purtătorii diherului și al triherului, le așază pe altar. Arhiereul sărută evanghelia, masa și crucea, iar concelebranții numai masa altarului. După sărutarea aceasta,

¹⁾ În toate cazurile, când e hirotonire de lector, diaconii, preoții și arhiereul, acesta cu toiagul, ies pe ușa împărătească și merg la amvonul din presbiteriu, acoliții se postează câte 2 pe partea de miazăzi și miazănoapte a amvonului, cu fața spre arhiereul, care șede pe scaunul mobil de pe amvon. Diaconii duc înaintea arhiereului pe clerici. Aceștia fac trei mătanii, apoi ingenunche. Arhiereul pe fiecare îl înseamnă cu mâna pe cap și cetește rugăciunea: „Doamne, Dumnezeule...“ Clericii se scoală și cetesc pe rând din Apostol.

Dacă se hirotonește lectorul întru subdiacon, face trei mătanii la treptele tronului, pe care stă arhiereul, apoi sărută mâna arhiereului, ipogonationul și ingenunche (fiind mai mulți, ingenunche câte 3—4 deodată). Arhiereul pune mâna pe capul lui și cetește rugăciunea: „Doamne, Dumnezeul nostru...“ La eschiamățiune face cruce pe capul celui ce se hirotonește. Acesta se scoală din genunchi, ia ștergarul și spălătorul cu vasul cu apă și toarnă pe mâinile arhiereului, zicând de trei ori: „*Câți sunteți credincioși?*“ Arhiereul răspunde tot de trei ori: „*Toți suntem credincioși.*“ După al treilea răspuns zice: „*Pace ție.*“

După acestea merg cu toții înaintea iconostasului și arhiereul cu preoții rostesc rugăciunea: „*Impărate ceresc...*“

diaconii, cari au rămas înaintea uşii împărăteşti, cer binecuvântarea zicând: *Binecuvântă, dispunătorule sfinte.*

Dupăce întră preoţii în altar, acoliţii încă merg în altar, doi pe uşa de miazăzi, iar doi pe uşa de miazănoapte.

4. *Imbrăcarea arhiereului în presbiteriu.*

Uneori, la sărbători mai mari, imbrăcarea arhiereului se face în presbiteriu. Anume, arhiereul, după terminarea rugăciunilor dinaintea iconostasului, nu întră în altar, ci se întoarce pe amvonul din presbiteriu, unde e aşezat scaunul mobil arhiereesc. Cu arhiereul merge clericul dela mandie şi cel dela toiag, precum şi acoliţii, postându-se cei din urmă lângă amvon, doi la miazăzi, doi la miazănoapte, având faţa spre arhiereu.

Preoţii, observând întoarcerea arhiereului, iau de pe masa altarului toate ornatele arhiereşti şi ies în presbiteriu pe uşa împărătească, începând cu cei dintâi după demnitate. Aici se aşează câte doi cu faţa spre arhiereu. Diaconii se postează între sfeşnice, tot cu faţa spre arhiereu şi ținând dihero-triherele.

Preoţii desbracă pe arhiereu de ornate, cu cari l-au imbrăcat la intrarea în biserică. Apoi începe imbrăcarea arhiereului cu toate ornatele în modul următor:

Diaconul II, la fiecare ornat, zice cu glas înalt: *Binecuvântă, dispunătorule sfinte*, iar diaconul I zice rugăciunea dela imbrăcarea stiharului: *Bucură-se-va sufletul meu întru Domnul, că m'a îmbrăcat în vestmântul mântuirii şi cu haina veseliei m'a acoperit, ca unui mire mi-a pus mie cunună şi ca pe o mireasă m'a împodobit cu podoabă.* La sfârşitul acestei rugăciuni, pe cum şi la sfârşitul celorlalte rugăciuni, ce le rosteşte diaconul I, la imbrăcare, diaconul al II-lea zice: *Totdeauna acum, şi pururea, şi în vecii vecilor.* iar când pronunţă rugăciunile, tămăduieşte ambii spre arhiereu. Rugăciunea următoare diaconul n'o începe până când arhiereul nu e deja imbrăcat în ornatul, pentru care a pronunţat rugăciunea. Până când diaconul prim recitează rugăciunile prescrise, preoţii îl imbracă pe rând în ornatele respective, pe cari arhiereul le binecuvântă şi sărută.

La epitrahir, diaconul prim zice: *Bine este cuvântat Dumnezeu, cel ce varsă harul său peste arhiereii săi, ca mirul pe cap, cel ce coboară pe barba lui Aaron, carele se pogoară pe marginea îmbrăcăminţii lui.*

La mănecarea din dreapta, zice: *Dreapta ta, Doamne, s'a preamărit întru tărie; mâna ta cea dreaptă, Doamne, a sfărmat pe inimi și cu mulțimea măririi tale ai zdrobit pe cei contrari.* La mănecarea din stânga, zice: *Mânile tale m'au făcut și m'au sidit, înțelepțește-mă și mă voiu învăța mandatele tale.* La brâu, zice: *Bine este cuvântat Dumnezeu, cel ce mă încinge cu putere și a pus nepătată calea mea.*

La ipogonation, zice: *Încinge sabia ta peste coapsa ta, Puternice, cu podoaba ta și cu frumseța ta și încornează și binesporește și împărățește pentru adevăr și blândețe și dreptate și te va povățui minunat dreapta ta.*

La sacos, zice: *Arhieriei tăi, Doamne, se vor îmbrăca întru dreptate și cuvioșii tăi se vor bucura.*

La omofor: *Și aflând Domnul oaia cea rătăcită în munte pierdută, pe umeri ridicându-o o a pus, la tatăl o a dus și cu cetele îngerești o a împreunat.*

La engolpion (inimă): *Inimă curată sidește întru mine, Dumnezeule, și spirit drept înnoește întru cele dinlăuntru ale mele.*

La cruce, zice: *Zis-a Domnul: cel ce vrea să vină după mine, să se lăpede de sine, să-și ia crucea sa și să vină după mine.*

La paliu, care îl au mitropoliții, nu-i nici o rugăciune. ✕

La mitră, zice: *Pus-ai pe capul lui cunună de piatră scumpă, viață a cerut dela tine și i-ai dat lungime de zile în veacul veacului.*

După aceste un cleric, luând vasul cu apă și spălătorul, ar altul ștergarul, merg înaintea arhierelui și acesta, turnându-i apă pe mâni, se spală și se șterge, zicând însuș arhierel rugăciunea: *Spală-voiu întru cei nevinovați mânil mele și voiu încunjură altarul tău, Doamne, ca să aud versul laudei tale și să spun toate minunile tale. Doamne, iubit-am bunăcuviința casei tale și locul locașului gloriei tale. Să nu persi cu cei necredincioși sufletul meu și cu bărbații sângiurilor vieța mea, întru ale căror mâni sunt fără-delegile; dreapta lor s'a umplut de daruri. Iară eu întru nerăutatea mea am umblat, răscumpără-mă, Doamne, și te îndură spre mine. Piciorul meu a stătut întru dreptate; întru adunări bine te voiu cuvânta, Doamne.*

Până ce arhierel își spală mânil, un cleric merge cu toiagul la diaconul întâiu și îl dă, iar diaconul dă triherul

unui preot din apropiere. Terminându-se spălarea, diaconul al doilea zice iarăș: *Binecuvântă, dispunătorule sfinte*, iar diaconul întâiu tămâiază, zicând: *Toiagul puterii îți va trimite Domnul din Sion și vei învinge în mijlocul vrăjmașilor tăi* — și duce toiagul, printe preoți, arhiereului, căruia îl dă și-i sărută mâna.

De aici diaconul se întoarce la locul său, ia triherul în mână și după ce diaconul al doilea zice: *Binecuvântă, dispunătorule sfinte*, amândoi merg la arhiereul, cădind și zicând cel dintâiu: *Zis-a Domnul învățăceilor săi: Voi sunteți lumina lumii, nu se poate ascunde cetatea, stând de-asupra muntelui, nici, aprinsând lumina, o pune sub acoperemânt ci în sfeșnic, ca să lumineze tuturor celor din casă. Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să preamărească pe tatăl vostru cel din ceruri*. Diaconii dau arhiereului dihero-triherele, și-i sărută mâna, apoi se întorc la locurile de mai înainte, unde dau cădelnițele crâșnicului și iau în mână Liturgierele.

Arhiereul primind dihero-triherele, merge împreună cu preoții și se postează înaintea iconostasului, unde dihero-triherele le dă preoților de lângă dânsul și recitează rugăciunea: *Impărate ceresc*... de 3 ori.

După ce diaconul zice: *Timpul este, să facem Domnului. Binecuvântă, dispunătorule sfinte*, se continuă toate, cum se arată la sfârșitul punctului 3.

5. Inceputul liturghiei.

După ce diaconul cere binecuvântarea, arhiereul zice: „*Binecuvântată e împărăția Tatălui etc...*”, făcând cruce cu evanghelia de-asupra antimisului, o sărută și o așază iarăș pe antimis. Diaconii citesc ectenia de pace.

Arhiereul la începutul acestei ectenii iese pe ușa împărătească, unde pedistul, ieșind pe ușa de miazăzi, îi oferă toiagul în ușa împărătească, sărutându-i mâna. Diaconii, ferindu-se puțin, fac loc arhiereului, care urmat de pedist merge pe amvon și se așază pe scaunul arhieresc, având pedistul la stânga.

După ce s'a așezat arhiereul pe tronul de pe amvon, preotul de-a dreapta ia Liturgierul arhiereului și împreună cu preotul de-a stânga, merg pe ușa împărătească la arhiereu, căruia îi dau Liturgierul, apoi stau față 'n față unul de-a

dreapta și altul de-a stânga, puțin înaintea arhiereului, până când acesta le reînapoiază Liturgierul, ce se întâmplă, după ceteria rugăciunilor dela primele Antifoane. Atunci arhiereul remite Liturgierul preotului de-a dreapta, care împreună cu celalalt intră în altar. Preoții, când ies și intră în altar, merg printre cei doi diaconi, cari le fac loc, depărtându-se unul de altul. Când diaconii pronunță cererea pentru arhiereu dela ectenia mare, se întorc spre el și se pleacă, tot așa fac și după terminarea ectenii mici a II., după care închinăciune intră în altar. Eschiamățiunile le zic preoții pe rând, după demnitate. Fiindcă preoții cei dintâi sunt în presbiteriu în timpul acesta, eschiamățiunile le zic cei din altar, iar cei dintâi zic eschiamățiunile următoare, rămânând să continue ceialalți dela acela, care nu a zis. Arhiereul zice eschiamățiunile ce se recitează mergând către ușa împărătească, cum și eschiamățiunea de înainte de Heruvic și cea după ectenia ultimă: *Că tu ești sfințirea noastră...*

6. Intratul mic.

La „Mărire Tatălui“ dela Fericiri (Antifon III), se face Intratul mic, pe ușa de miazănoapte, mergând înainte acoliții, după ei diaconii, primul ținând evanghelia în dreptul capului, iar al doilea cu tămâierul în mână, apoi preoții, după demnitate, câte doi. Preoții cei dintâi după demnitate duc diherul și triherul. Toți merg spre amvonul, pe care stă arhiereul. În apropierea amvonului acoliții fac închinăciune arhiereului, diaconul de-a stânga cădește spre arhiereu și împreună cu preoții de-a stânga se întorc spre altar, iar acoliții, diaconul și preoții de-a dreapta se întorc spre altar, încunjurând amvonul. Diaconul prim, încunjurând amvonul, se suie la arhiereu și zice: „Domnului să ne rugăm“, iar după ce arhiereul recitează rugăciunea: *Dispunătorule Doamne Dumnezeuul nostru...* diaconul zice: *Binecuvântă, dispunătorule, sfântul intrat*, și întinde arhiereului evanghelia închisă spre sărutare. În timpul acesta diaconul al doilea stă în ușa împărătească cu fața spre altar, acoliții și preoții stau dela ușa împărătească către amvon în două șire față în față. După ce diaconul prim a trecut cu evanghelia printre aceștia și merge în ușa împărătească lângă celalalt diacon, toți se întorc, în loc, spre altar; arhiereul se coboară de pe amvon și primește dihero-triherele dela preoții cei dintâi după demnitate.

Diaconul întâiu, după ce s'a terminat *Mărire Tatălui* dela Fericiri, zice: *Înțelepciune dreaptă*, când ridică puțin evanghelia întoarsă cu fața spre popor, diaconul al doilea cădește și stau pe loc. Arhiereul începe să cânte împreună cu ceialalți preoți: *Veniți, să ne închinăm...* După ce s'a terminat cântarea aceasta, corul cântă de două ori: „Mântuește-ne pe noi...” în care timp arhiereul întors cu fața către popor îl binecuvântă de 3 ori cu dihero-triherele, apoi se întoarce către altar, începând cântarea: *Mântuește-ne pe noi* — până la: *Cel ce ești minunat între sfinți* (ori: ai înviat din morți). Continuarea o face corul. Diaconii, preoții și arhiereul intră în altar pe ușa împărătească, doi acoliți pe ușa de miazănoapte, pedistul și ceialalți doi acoliți pe ușa de miazăzi.

După plinirea troparelor, diaconii se așază în ușa împărătească cu fața către popor și, ținând orariul cu 3 degete, zice cel dintâiu: *Doamne, mântuește pe cei credincioși*. Aceasta se cântă repetându-se de către preoții din altar, apoi și de către cor. Terminând corul, diaconul al 2-lea zice: *Și ne auzi pe noi*, ce iarăși se repețește de cei din altar și cor.

7. Cântarea Intreit-sfântului.

După acestea diaconul I, apropiindu-se de arhiereu zice: *Binecuvântă, dispunătorule sfinte, timpul Intreit-sfântului*, la ce arhiereul zice: *Că sfânt ești Dumnezeuul nostru și ție mărire înălțăm, Tatălui, și Fiului, și Sfântului Spirit, acum, și pururea*, iar diaconul I adaugă, zicând: *Și în vecii vecilor*. Corul: *Amin*, apoi *Intreit-sfântul*. Al doilea *Sfinte Dumnezeule...* îl cântă preoții din altar, după care cetețul apostolului îngenunche înaintea arhiereului. Arhiereul binecuvântă, pune mâna pe apostol, iar cetețul sărută mâna și merge la locul său. După al treilea *Sfinte Dumnezeule*, diaconul I se apropie de arhiereu și zice: *Demândă, dispunătorule*, și arhiereul zice: *Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului*, apoi zice acelaș diacon: *Binecuvântă, dispunătorule, scaunul de sus*, iar arhiereul zice: *Bine ești cuvântat pe scaunul măririi tale...* La „Mărire Tatălui” cei din altar ies în presbiteriu, anume: doi acoliți pe ușa de miazănoapte, ceialalți pe ușa de miazăzi și merg direct la amvon, așezându-se acolo ca de regulă. Pedistul iese pe ușa de miazăzi și așteaptă de-a dreapta ușei împărătești (de către miazăzi). Diaconii ies pe ușa împărătească și după ei preoții

câte doi, începând cu cei mai mici după demnitate, și se postează între amvon și ușa împărătească, stând față 'n față unul cu altul. Arhiereul rămâne în ușa împărătească, ținând în mâni dihero-triherele.

Sfinte Dumnezeule cel din urmă, îl începe arhiereul cu con-celebranții. Terminându-se: „*Sfinte Dumnezeule*“ (numai atât) arhiereul zice: *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează viaa aceasta, pe care o a sădit dreapta ta*, când și binecuvântă cu dihero-triherele, apoi cântă corul: *Intru mulți ani, dispunătorule și: Sfinte Tare*. După aceea arhiereul, întorcându-se spre strana dreaptă, zice și face aceeaș ca și mai înainte. Apoi corul: *Intru mulți ani... și Sfinte Fărăde-moarte...*, iar arhiereul se întoarce pe partea stângă, zicând și făcând aceeaș. După ce arhiereul binecuvântă în partea stângă, corul cântă: *Intru mulți ani... și: îndură-te spre noi*. Când corul cântă: *îndură-te spre noi*, arhiereul și concele-branții se întorc în altar în ordine inversă, decum au ieșit.

8. *Cetirea apostolului și a evangheliei.*

Când se întorc preoții în altar, iese cetețul apostolului și urcă amvonul, în jurul căruia stau cei patru acoliti. Imediat după aceasta, iese din altar, pe ușa de miazăzi, pedistul și se postează lângă ușa împărătească.

După ce corul a terminat *Intreit-sfântul*, diaconii vin în ușa împărătească și cel dintâiu zice: *Să luăm aminte...*, iar arhiereul, mergând tot acolo, zice: *Pace tuturor*; ia toiagul și merge printre preoți, ferindu-se aceștia puțin la o parte, și partea de miazănoapte a altarului și se așează pe scaunul ge sus, în apsidă. Acolo merg și alți concelebranți, așezându-se după demnitate pe scaune, de sunt. Pedistul merge în altar pe ușa de miazănoapte, și se postează de-a stânga arhiereului. În timpul acesta, cetețul cetește prohimenul apostolului, apoi diaconul al II-lea zice: *Înțelepțiune*. Cetețul anunță locul, de unde e luată pericopa; diaconul cel dintâiu zice: *Să luăm aminte*, iar lectorul cetește pericopa. Plinindu-se cetirea apo-stolului, arhiereul, de pe scaunul de sus, zice: *Pace fie*. Corul: *Intru mulți ani...* apoi: *Aliluia*. Clericul, care a cetit apo-stolul, merge pe ușa de miazăzi de-a dreptul la arhiereu, unde îngenunche, sărută mâna, apoi se întoarce la locul obișnuit. Pe timpul cântării: *Aliluia*, diaconii iau tămâierele și mergând pe lângă părțile de miazăzi și miazănoapte ale presto-

lului, când ajung față 'n față cu arhiereul, cer binecuvântare. Apoi iar se întorc, pe unde au mers, înaintea prestolului și tămâiază de trei ori. După aceasta merg iar înaintea arhiereului și-l tămâiază, apoi ies pe ușa împărătească și tămâiază iconostasul și presbiteriul. Diaconii, terminând tămâierea bisericii, tămâind, se întorc în altar și merg direct înaintea arhiereului (carele se află tot pe scaunul de sus), îl tămâiază, apoi se reîntorc la locul lor, unde dau tămâierele crâșnicului.

Acoliții după terminarea tămâierii presbiterului merg la ușa împărătească, unde făcând închinăciune spre altar, se postează doi de-a dreapta, doi de-a stânga, stând față 'n față.

Diaconul I., după ce dă tămâierul crâșnicului, ia evanghelia și merge la arhiereu, unde îngenunche și cere binecuvântare, zicând: *Binecuvântă, dispunătorule...* Arhiereul, binecuvântându-l în chipul crucii, zice: *Dumnezeu prin mijlocirea Sfântului...* Apoi diaconul, întorcându-se, iese împreună cu celalalt diacon prin sfintele uși și merg între acolii pe amvon, unde se postează față 'n față. Diaconul al II-lea ține evanghelia deschisă, iar cel dintâiu cetește. Când merg diaconii către amvon, arhiereul merge în ușa împărătească, cei doi preoți de lângă el stau între ușa împărătească și masa altarului. Pedistul iese pe ușa de miazăzi și stă lângă ușa împărătească. Cel dintâiu preot zice: *Înțelepciune, drepti, să ascultăm sf. evanghelie.* Arhiereul zice: *Pace tuturor,* corul cântă: *Intru mulți ani...* Diaconul I.: *La cetirea sf. evanghelii dela...* Corul: *Mărire ție...* După ce arhiereul dă pace, se întoarce spre altar, și preotul de-a dreapta îi ia mitra de pe cap, iar cel de-a stânga, care zice: *Să luăm aminte,* îi pune pe cap capuțiul. Arhiereul după aceasta se întoarce cu fața către popor și așteaptă sfârșitul evangheliei. După terminarea cetirii sf. evanghelii un preot ia capuțiul de pe capul arhiereului, iar altul îi așază mitra, apoi luând arhiereul dihero-triherele, binecuvântă cu ele și le dă preoților, iară el ia sf. evanghelie din mâinile diaconului II, care a adus-o de pe amvon deschisă și sărutându-o, arhiereul, o pune pe masa altarului. De odată cu diaconii se întorc dela amvon și acolii, cari, făcând închinăciunile obișnuite, intră în altar: doi pe ușa de miazănoapte, iar celalalți pe ușa de miazăzi.

După cetirea sf. evanghelii, arhiereul rostește predica de pe amvonul arhieresc, unde merge urmat de pedist. După pre-

dică corul cântă: *Intru mulți ani...* Atunci diaconii, ieșind din altar în locul obișnuit, cetesc ectenia duplicată: *Să zicem toți din tot sufletul...*

9. *Intratul cel mare.*

Dacă nu e predică, diaconii cetesc ectenia duplicată imediat după cetirea sf. evanghelii. Când se cetește ectenia aceasta, arhiereul, luându-și Liturgierul, merge, printre preoți și partea de miază noapte a mesei altarului, pe scaunul de sus, unde îl urmează și pedistul. La eschiamățiunea: *Că îndurat și iubitor de oameni ești...*, preotul cel dităiu pune evanghelia la o parte, făcând cruce cu ea; la eschiamățiunea: *Ca și aceștia împreună cu noi să preamărească...* întinde antimisul. La eschiamățiunea: *Că fie să cuvine...* face cruce cu trapezul — dacă este — și-l pune la o parte. La ectenia: *Iară și iară...* arhiereul se reîntoarce, tot pe acelaș loc, la masa altarului și rostește eschiamățiunea: *Că sub domnirea ta fiind pășiți pururea...* ia buretele, face cruce cu el și sărutându-l, îl pune în partea de-asupra a antimisului. — Pedistul merge la locul lui.

Corul cântă cântarea Heruvimilor, arhiereul cu concelebranții recitează rugăciunea: *Nimeni din cei legați...* Diaconii pe timpul recitării acestei rugăciuni tămâiază. Când clericul, care poartă spălătorul și vasul cu apă, apoi cel cu ștergarul și cel cu toiagul — observă, că recitarea rugăciunii se apropie de capăt, ies cei dintâi doi pe ușa de miazănoapte, cel din urmă pe cea de miazăzi și stau înaintea ușii împărătești. Arhiereul după recitarea rugăciunii Heruvimilor merge în ușa împărătească, unde-și spală mâinile. După spălare, arhiereul se întoarce la prestol, unde preotul cel de-a dreapta îi ia mitra, iar cel de-a stânga îi pune capuțiul, apoi recitează de 3-ori, cu mâinile ridicate, cântarea Heruvimilor, închinându-se după fiecare. Simultan fac aceste și concelebranții.

Clericul cu spălătorul și cel cu ștergarul se reîntorc tot pe ușa de miazănoapte în altar, iar cel dela toiag rămâne acolo lângă ușă. Arhiereul, după recitarea cântării Heruvimilor, primește iarăși mitra și vine în ușa împărătească, unde împarte pace fără a zice ceva, ia toiagul și merge la masa proscomediei. Clericul dela toiag încă merge acolo pe ușa de miază noapte.

Proscomedie până la: Amintește, Dispunătorule, iubito-
rule de oameni, toată episcopia dreptcredincioșilor..., o
face unul dintre preoți încă înainte de primirea arhiereului în
biserica. Făcând amintirile ce voiește, dar fără a tămâia și
acoperi celea puse înainte. Tot atunci pun părticele pe disc
și ceilalți concelebranți. Arhiereul continuă de aici. Tămâiază
și acopere darurile, ajutat fiind de diaconi. După ce termină
cu amintirile, diaconul I. zice, punând tămâie în tămâier: *Bine-
cuvântă, dispunătorule, tămâia și: Domnului să ne rugăm.*
Arhiereul recitează rugăciunea tămâiei: *Tămâie-ți aducem*
ție... Diaconul I: *Domnului să ne rugăm.* Arhiereul, tămâind
steluța, o pune deasupra discului, zicând: *Și venind steaua...*
Diaconul: *Domnului să ne rugăm,* arhiereul tămâind acopere-
mântul discului, îl așază peste steluță, zicând: *Domnul a îm-
părățit...* Diaconul: *Domnului să ne rugăm. Acopere...*
Arhiereul, tămâind „aerul“, acopere discul și potirul, zicând:
Acopere-ne... După acestea arhiereul, luând tămâierul, tămâiază
proscomedie, zicând de trei ori: *Bine ești cuvântat...* iar
diaconul I zice tot de 3 ori: *Totdeauna, acum...* După ce se
închină de trei ori, zice diaconul I: *Pentru onoratele daruri...*
iar arhiereul recitează rugăciunea: *Dumnezeule Dumnezeul*
nostru... Pe urmă fac deslegarea prescrisă.

După terminarea proscomediei, preotul cel din stânga
arhiereului îi ia mitra de pe cap și pune capuțiul. Arhiereul
dă aerul diaconului II., diaconului I îi dă discul, celui dintâi
preot îi dă potirul, iar preotul al doilea ține mitra, cei doi
preoți mai mici după demnitate iau diherul și triherul.
(În Joia mare unul dintre ceilalți preoți poartă vasul cu mirul
încă neconsacrat). După aceasta pleacă procesiunea, mergând
înainte clericul cu toiagul, apoi acolitii, diaconii și preoții, în-
cepând cu cei mai mici. Arhiereul nu iese din altar, ci dela
masa proscomediei merge în ușa împărătească. Pedistul ajungând
la ușa împărătească, se închină și se postează în presbiteriu
de-a dreapta ușii. Acolii, după închinare, stau câte doi față
în față înaintea ușii împărătești.

Când pleacă procesiunea, diaconul I zice: *Pe voi pe*
toți..., corul: *Amin.* Preotul cel dintâi: *Pe (arhi)episcopul*
nostru... diaconul al II: *Totdeauna...* Diaconii intră pe ușa
împărătească în altar. Cel dintâiu dă discul arhiereului, care
pomenește pe *Pontificele* și iarăși dă discul diaconului, care
zicând: *Totdeauna...*, îl așază pe masă. Preotul cu mitra zice:

Pe arhieria ta s'o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția sa, diaconul II: Totdeauna... Când se face această pomenire, preotul cel dintâiu, mergând printre ceilalți preoți, dă arhierelui potirul și se postează lângă iconostas, de partea de cătră miazănoapte a ușei împărătești. Arhieretul, luând potirul, zice: *Pe împăratul și regele nostru...* și celelalte pomeniri, întregind diaconii, pe rând, fiecare pomenire cu: *Totdeauna...* După pomeniri arhieretul pune potirul pe masa altarului. Preoții, cari s'au postat dela ușa împărătească cătră amvon câte doi, în partea de cătră altar cei mai mici, — încă întră în altar, începând cu cei dintâi după demnitate și se așază fiecare la locul său. Cei mai mici (după demnitate) pun dihero-trihelele la locul lor. Dupăce s'au terminat troparele: *Iosif cel cu bun chip...* și s'a tămâiat, se fac amintirile prescrise în Liturgier (ed. din 1905, p. 97—98). După toate acestea un preot ia capuțiul de pe capul arhierelui și altul îi pune mitra¹⁾.

Diaconii ies din altar pe ușile laterale și terminându-se partea II a cântării Heruvimilor, zic ectenia: *Să plinim rugăciunile noastre Domnului...*

10. Sărutarea păcii și simbolul credinței.

După citirea eschimațiunei: *Cu îndurările...*, arhieretul din ușa împărătească dă „pace” cu dihero-trihelele, apoi se închină de 3 ori la altar, sărută după rubrică deasupra discului și a potirului și masa, apoi se sărută pe umeri cu preoții ve-

¹⁾ Hirotonirea diaconului întru preot se face după cântarea Heruvimului. Diaconul acesta nu merge în altar la „Intratul mare”, ci rămâne în presbiter, de unde, după Intrat îl conduc 2 diaconi până la ușa împărătească. Cei 2 diaconii au în mână dihero-trihelele. Celce vrea să se hirotonească face 3 mătanii, când diaconul I zice: *Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu puterea Spirifului sfânt...* În ușa împărătească îl iau 2 preoți, împreună cu dihero-trihelele, încunjură cu el prestolul de 3 ori, când sărută masa și omoforul și genuncherul episcopului. Corul cântă: *Sfinților Martiri...* După a 3-a încunjurare, ingenunche, punându-și capul pe mâinile așezate pe prestol. Arhieretul îi impune mâinile și cetește forma. În timpul acesta ingenunche tot poporul. După cetirea rugăciunilor nou hirotonitul se ridică. Arhieretul îi îmbracă în ornatele preotului, zicând la fiecare ornat: *Vrednic este.* Aceasta o cântă și corul. Apoi, cu arhieretul și cu preoții concelebranți după îmbrăcare se sărută pe umeri, zicând cel mai mare: *Hristos în mijlocul nostru,* iar el răspunde: *Este și va fi* — și continuă sf. liturghie cu ceilalți.

cini, zicând: *Hristos în mijlocul nostru*, iar ei răspunzând: *Este și va fi*. Aceasta sărutare o îndeplinesc și ceilalți preoți (vecin cu vecinii săi).

După aceasta iau mitra de pe capul arhiereului, iar acesta își pleacă capul deasupra mesei altarului și zice *Simbolul credinței*, în taină, ținând cei doi preoți vecini „aerul” deasupra capului lui. Cu voace înaltă recitează *Simbolul credinței* un diacon, stând pe amvonul din presbiteriu cu fața către popor, iar celalalt diacon stă înaintea ușii împărătești. După *Simbolul credinței* „aerul” se împătură și se pune pe evanghelie.

11. Prefacerea și dipticele.

După Simbol, diaconul: *Să stăm bine...*, corul: *Îndurarea păcii...*

În timpul acesta pedestul iese pe ușa de miazăzi și merge lângă ușa împărătească, iar diaconii intră în altar pe ușile laterali. Arhiereul, mergând spre ușa împărătească, zice: *Darul Domnului...* Corul: *Întru mulți ani...* Arhiereul, ridicându-și mâinile și întors fiind spre popor, zice: *Sus să avem inimile!* După ce corul termină: *Avem către Domnul*, arhiereul își lasă mâinile în jos și zice, întorcându-se la altar: *Să mulțămim Domnului.*

Pedistul merge în altar pe ușa de către miazăzi; corul cântă: *Cu vrednicie...* Arhiereul și concelebranții se roagă în taină: *Cu vrednicie...* Arhiereul: *Cântarea de învingere...* iar diaconul I ia steluța de pe disc, face cruce cu ea deasupra discului și o pune pe „aer”. Corul: *Sfânt, Sfânt, Sfânt...* Acoliții ies din altar, încunjură feșnicele, fac închinăciune, apoi se postează înaintea iconostasului: doi de-o parte și doi de alta, cu fața spre altar, unul lângă altul. Arhiereului i-se ridică mitra de pe cap și i-se pune capuțiul. În decursul imnului serafic arhiereul și concelebranții recitează, cu mâinile ridicate, rugăciunea: *Cu acestea fericite puteri...*, după care își depune și capuciul. Binecuvântă pânea de pe disc și zice cu vers înalt, iar ceilalți preoți, simultan, cu vocea submisă: *Luati, mâncați...* Apoi se închină cu toții, și binecuvântând potirul, zice cu voace înaltă, iar concelebranții tot cu vocea submisă: *Beți dintru acesta toți...* Corul: *Amin*. Arhiereul și preoții se roagă în taină: *Aducându-ne aminte...*, la sfârșitul căreia zice arhiereul: *Ale tale dintru ale tale...*, atunci diaconul I prinde cu mâinile cruciș discul și potirul și înălțându-le face cruce cu ele. Corul: *Pe tine te laudăm...*

Arhiereul cu ceilalți concelebranți zice rugăciunea: *Încă-ți aducem fie...*, după care zic de 3 ori, cu mâinile ridicate, troparul: *Doamne, celace pe preasfântul tău Spirit...*, împreună cu stihurile: *Inimă curată...* și.. *Nu mă lăpădă pe mine...* apoi urmează binecuvântările prescrise (Lit. p. 107).

Dupăce se face pomenirea (Liturg. p. 108) și se termină rugăciunile: *Pentruca să fie...* și: *Încă-ți aducem fie...*¹⁾ se pune pe capul arhiereului mitra, iar el, tămâind, zice: *Mai ales pentru preasfânta...* Corul cântă *Axionul*.

Când corul cântă *Pe tine te laudăm...* acoliții intră în altar, întorcându-se pe unde au ieșit. În timpul axionului se fac amintirile, după cari urmează eschimațiunea, zicând arhiereul: *Intâi amintește, Doamne, pe Papa...* și imediat după eschimațiunea rostită de arhiereu, preotul de-a dreapta lui repește eschimațiunea aceasta, înlocuind pe pontificele cu episcopul²⁾. Diaconul I zice: *Și pentru toți și pentru toate*. Corul: *Și pentru toți și pentru toate*. Arhiereul și preoții se roagă: *Adu-ți aminte, Doamne...*, după care un preot zice eschimațiunea: *Și ne dă nouă...*, corul: *Amin*.

12. Cuminecarea.

Dupăce a răspuns corul cu: *Amin* la eschimațiunea: *Și ne dă nouă...*, arhiereul, mergând spre ușa împărătească, binecuvântă cu dihero-trihelele, zicând: *Și să fie îndurarea...*³⁾ Corul: *Intru mulți ani...*

¹⁾ După săvârșirea Sfintelor, nou hirotonitul își spală mâinile și merge la arhiereu, dela care primește Preasf. Corp alui Hristos, ținându-l în mâna dreaptă, așezată pe cea stângă.

²⁾ Fiecare din preoții nou ordinați, la prima liturghie, amintesc, pe rând și cu voace înaltă, pe episcopul, care i-a hirotonit.

³⁾ Când se hirotonește un ipodiacon întru diacon, diaconii de rând, după terminarea eschimațiunei: *Și ne dă nouă...*, ies în presbiteriu, având diherul și triherul în mâni. Pun câte o mână pe umărul ipodiaconului (dacă sunt mai mulți, pe câte un umăr a ipodiaconilor de margini) și-l conduc în altar, zicând cel dintâiu diacon: *Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu puterea Spiritului sfânt, înalțe-se onoratul (onorații) ipodiacon (ipodiaconi, dela onorata ipodiaconie, la onorata diaconie, demândând, demândafi, demândă, dispunătorule sfinte, și-l (și-i) binecuvântă cu darul tău cel sfânt*. În mersul spre altar și în timpul recitării acestei rugări, ipodiaconul face trei mătăanii. În altar diaconii îl prind de mâni și el sărută la fiecare încunjurare omoforul, genuncherul și mâna arhiereului, — care șede înaintea mesei — cum și cele 4 cornuri ale prestolului. După prima încunjurare ies pe ușa de meazănoapte și intră pe cea împărătească, iar după a doua ies

Diaconii ies pe uşile laterale şi din locul obişnuit cetesc ectenia: *Pre toţi sfinţii...* La sfârşitul ecteniei unul dintre preoţi zice eschiamăţiunea: *Şi ne învrediceşte...* Arhiereul depune mitra şi, ridicându-şi mâinile împreună cu preoţii celebranţi, zice: *Tatăl nostru...*, iar de pe amvonul din presbiteriu recitează această rugăciune un diacon. Unul dintre preoţi recitează eschiamăţiunea: *Că a ta este împărăţia...*, când se pune mitra pe capul arhiereului. Corul: *Amin*.

Când corul cântă: *Amin*, pedistul iese din altar şi stă lângă uşa împărătească. După ce termină corul, arhiereul zice: *Face tuturor, fără diher şi triher*. Corul: *Intru mulţi ani...* Diaconul: *Capetele voastre...* Corul: *Ţie Doamne*. În decursul cântării acesteia vin înaintea uşei împărăteşti (unde a rămas pedistul) clericii cu spălătorul şi ştergarul. Arhiereul, venind dela altar, îşi spală mâinile. Clericii amintiţi se întorc în altar, pe unde au venit. Un preot zice eschiamăţiunea: *Cu darul şi cu îndurările...* Arhiereul îşi depune mitra şi împreună cu ceilalţi celebranţi, cu mâinile ridicate, zice rugăciunea: *Ia aminte, Doamne...*, după care fac trei închinăciuni şi zic în taină: *Dumnezeule, curăţeşte-mă...* Diaconul zice: *Să luăm aminte*, iar arhiereul prinde cu mâna dreaptă sfântul Agneţ şi zice: *Sfintele sfinţilor*. Corul: *Unul sfânt...* Diaconii merg în altar, unde cel dintâiu se aproprie de arhiereu şi zice: *Frânge, dispunătorule*. Arhiereul, frângând, zice încet cu ceilalţi preoţi: *Frânge-se...* Apoi zice diaconul: *Plineşte, dispunătorule...* iar arhiereul luând părticeaua însemnată cu: *Is.*, face cruce de-asupra potirului şi o lasă încetinel în potir, zicând: *l'linirea credinţei...* Diaconul, luând linguriţa cu apă caldă dela crâsnic, zice: *Binecuvântată...* Arhiereul şi celebranţii, binecuvântând, zic: *Bine este cuvântată...*, iar diaconul toarnă câţiva picuri de apă în potir, zicând: *Căldura credinţei...* Arhiereul ia părticeaua „Hs” şi o împarte în atâtea părţi, câţi preoţi ce-

pe cea împărătească şi intră pe cea de miazăzi. În decursul încunjurărilor corul cântă: *Sfinţilor martiri...* Celce se hirotoneşte ingenunche, îşi pune mâinile pe prestol, iar pe mâni fruntea. Arhiereul, îl însămnă cu sămnul sfintei cruci şi după ce diaconul 1 zice: *Să luăm aminte...* ţinând mâna draptă pe capul lui, ceteşte forma: *Darul cel dumnezeesc...* Apoi îl îmbracă în ornatele diaconului, zicând la fiecare ornat: *Vrednic este,* — şi răspunzând corul de 3-ori aceiaş. După ce s'a îmbrăcat în sfintele ornate, se sărută pe umeri cu arhiereul şi cu diaconii şi ieşind din altar, în locul îndatînat, zice ectenia: *Pre toţi sfinţii amintindu-i...*

lebrează, apoi ia câte o părticea și o pune în mâna dreaptă, ce fiecare preot o ține pe mâna stângă. Când se apropie preotul la arhiereu, zice: *Dă mie, dispunătorule...* După ce s'a împărțit Sf. Cuminecătură, recitează toți rugăciunile de înainte de cuminecare, apoi se cuminecă unul fiește care cu preșosul Trup al Domnului, ce-L are în palmă, zicând: *Cuminecu-mă eu...* și grijind, ca absolut nici o părticică, oricât de mică ar fi, să nu rămână pe palmă. Apoi se cuminecă cu preșosul Sânge, întâiu arhiereul, apoi preoții după demnitate. Arhiereul ține potirul în mâna dreaptă și venind preoții pe rând zice fiecare: *Iată vin la nemuritorul Împărat* și bea din potir cu multă grijă, zicând arhiereul: *Cuminecă-se servul lui Dumnezeu...*, iar după ce se cuminecă îi zice: *Iată s'a atins de buzele tale...* Mai pe urmă se cuminecă diaconii. Cuminecându-se toți, zic rugăciunea de mulțumită. Diaconul I strânge cu multă grijă și evlavie toate părticelele de pe antimis pe disc, iar de pe disc în potir.

Când se cuminecă cei din urmă, acoliții ies pe ușile laterale și se postează înaintea iconostasului ca și la sfânta Prefacere, iar când se deschide ușa împărătească, se pun de două laturi față 'n față. — Terminând diaconul cu strângerea particulelor, acopere potirul și zice: *Cu frica lui Dumnezeu...* apoi merge cu potirul în ușa împărătească, unde merge și arhiereul, care ¹⁾, luând potirul dela diacon, zice — dacă nu se cuminecă nimenea —: *Mântuește, Doamne, poporul Tău...* Apoi pune potirul pe altar, și tămâiază iar, preotul din stânga ia potirul, se întoarce către popor, și, zicând: *Totdeauna...*, îl duce pe masa proscomediei.

Când se întoarce arhiereul cu potirul, acoliții făcând închinăciune spre altar, se întorc pe după feșnice (ca totdeauna) și intră în altar, doi pe ușa de miazănoapte și doi pe ușa de miazăzi. Tot atunci ies din altar diaconii pe ușile laterali și, apropiindu-se de ușa împărătească printre feșnice și iconostas (ca totdeauna), după ce corul cântă: *Amin, cetesc ectenia: Drepti, împărtășindu-ne...* Arhiereul împătură antimisul și, zicând eschimațiunea: *Că Tu ești sfințirea noastră...*, face cruce peste antimis cu sf. evanghelie și o așază pe el. Corul:

¹⁾ La Nașterea și la Învierea Domnului arhiereul cetește din Euhologiu rugăciunile prescrise, apoi ia dela diacon potirul și binecuvântă poporul.

Amin. Unul dintre preoții mai mici după demnitate¹⁾: *Cu pace să ieșim...* Corul: *Intru numele Domnului.* Alt preot merge la masa proscomediei pentru consumarea Sfintelor. Un diacon zice: *Domnului să ne rugăm.* Corul: *Doamne îndură-te...* Preotul, carele a zis: *Cu pace să ieșim, cetește rugăciunea amvonului.* După aceasta corul: *Amin* — și: *Fie numele Domnului...*

Când cântă corul: *Amin*, pedistul iese pe ușa de miazăzi și se postează înaintea ușei împărătești. Terminându-se: *Fie numele Domnului*, arhiereul merge în ușa împărătească, unde face deslegarea. De aici se întoarce la altar, se desbracă de toate ornatele, îmbrăcându-se, dacă voește, în epitrahir, mandie și camilafcă. În cazul acesta ieșirea arhiereului din biserică se face după ceremonialul arătat mai sus, la intrarea în biserică. Când iese arhiereul din biserică corul cântă: *Pe dispunătorul...* Preoții la ușa bisericii desbracă pe arhiereu de camilafcă, mandie și epitrahir. Arhiereul îi binecuvântă și iese din biserică, iar procesiunea se întoarce în altar, unde preoții desbracă hainele sacre.

Notițe generali.

1. La sărbători mai mari, în Blaj la Rusalii, dacă e timp frumos și voește arhiereul, procesiunea îl întâmpină jos la scara palatului episcopesc și până acolo îl însoțește și după terminarea sf. liturghii. În cazul acesta dela palat până la ușa bisericii se înfig rami verzi de două părți și spațul din mijloc se presară cu iarbă. Elevii școlilor se înșiră și la intrare și la ieșire pe lângă ramii verzi.

2. La orice serviciu s'ar afla arhiereul, și dacă nu servește, el zice: *1. Pace tuturor, 2 Simbolul credinței, 3. Tatăl nostru, și 4. face deslegarea.* (În Oradea-mare arhiereul rostește numai: *Binecuvântarea Domnului...*, iar celelalte preotul).

3. Dacă preotul celebrează sf. liturghie ori vre-o laudă dumnezească fără diacon și e prezent și arhiereul, atunci, la liturghie, cere binecuvântarea arhiereului dela masa altarului, iar la Laudele dumnezești dinaintea ușei împărătești. În cazul ultim se întoarce spre arhiereu și-și pleacă capul, zicând: *Binecuvântă...* Diaconul la toate serviciile cere binecuvântarea din presbiteriu, dinaintea ușei împărătești (la cu-

¹⁾ Dacă la liturghie au fost hirotoniți preoți, unul dintre aceia cetește rugăciunea amvonului, iar ceilalți potrivesc Sfintele.

nunie ori la botez de lângă masa, lângă care se administrează sacramentul). Dacă sunt doi diaconi, diaconul I se întoarce în loc spre arhiereu, iar al II-lea, întorcându-se, face un pas înainte la mâna stângă a diaconului I, și, când diaconul I cere binecuvântare, amândoi se pleacă. Când se amintește în ectenii arhiereul, diaconii, în locul, în care stau, se întorc spre arhiereu și-și pleacă capul. Când termină o ectenie, și au să intre în altar, după ce fac închinăciune înaintea altarului, se întorc, în locul unde stau, spre arhiereu și-și pleacă capul, apoi intră.

4. Înainte de tămâierea bisericii, preotul ieșind pe ușa împărătească, iar diaconii, — dacă sunt — ieșind pe ușile laterale, dacă e un diacon, pe ușa de miazănoapte, și mergând printre iconostas și feșnice până față 'n față cu ușa împărătească, unde se întorc spre arhiereu, prind inelul cădelniței cu mâna stângă, iar cu mâna dreaptă catenele cădelniței și ridicând puțin mâinile în sus și plecându-și puțin capul, primesc binecuvântarea arhiereului. După ce au terminat cu tămâierea, în ușa împărătească se întorc iarăș spre arhiereu, — atârând mâna dreaptă cu cădelnița, își pleacă capul și luând binecuvântarea merg în altar pe ușile laterale, afară de vâhodul dela inserat, când nu se mai întorc spre arhiereu, ci merg direct prin ușa împărătească. La Intratul mic dela liturghie, diaconul, ajungând în presbiteriu față 'n față cu ușa împărătească, dă evanghelia arhiereului spre sărutare, zicând: *Binecuvântă, dispunătorule, sfânta intrare*, și sărută mâna arhiereului apoi merg în ușa împărătească, unde îl așteaptă celalalt diacon — dacă sunt doi — cu cădelnița.

5. La vâhodul dela Inserat, procesiunea, după ce ajunge în fața ușei împărătești, înaintea feșnicilor, se oprește și terminând preotul rugăciunea: *Seara și dimineața...* diaconul (diaconii) cere, ca mai sus, binecuvântare, apoi tămâiază biserica... Dacă nu-i diacon, aceasta o face preotul.

6. Cetețul apostolului, când corul cântă: *Mărire Tatălui dela Sfinte Dumnezeu*, iese din altar și merge la arhiereu, unde îngenunche, sărută mâna, ce arhiereul o pune pe apostolierul închis, apoi se scoală și merge la locul, de unde se cetește apostolul. După terminarea cetirei apostolului, iarăș merge la arhiereu, îngenunche ș. c. a. Tot așa se urmează și la cetirea paremiilor. (În Oradea-mare cetețul după terminarea apostolului nu mai merge la arhiereu, ci trecând pe lângă

tronul arhieresc face o închinăciune și primește binecuvântarea. La paremii nu merge cetetul la arhieru nici înainte).

7. Diaconul I după cetirea apostolului, iese din altar pe ușa împărătească cu diaconul II și trecând de feșnice, în presbiteriu, al doilea se oprește, stând cu fața spre ușa bisericii dela intrare, iar diaconul I merge la arhieru, ingenunche și zice: *Binecuvântă, dispunătorule...* iar după ce arhierul zice: *Dumnezeu... prin mijlocirile...* sărută mâna arhierului și merge la celalalt diacon, apoi înaintează împreună până la locul de unde se cetește evanghelia. Aici, întorcându-se unul cu fața către celalalt, deschide evanghelia o dă celui de al doilea, care o ține deschisă cu amândouă mâinile și primul cetește.

După cetirea evangheliei diaconul II duce evanghelia deschisă arhierului și stând în picioare i-o prezintă spre sărutare. Sărutând mâna arhierului, merge cu evanghelia tot deschisă și o dă preotului, care așteaptă în ușa altarului.

8. Când arhierul intră și iese din biserică, publicul se întoarce spre el și-și pleacă capul. La intrarea în biserică a arhierului, dacă s'a început serviciul, nu se întâmplă nimic deosebit, adică preotul, diaconul și corul nu fac nici o întrerupere, iar dacă nu s'a început serviciul divin corul cântă: *Pre dispunătorul...* După terminarea sf. liturghii preotul iese din altar în presbiteriu și ofere arhierului anaforă, iar corul cântă: *Pre dispunătorul.* (În Gherla, când intră arhierul în biserică, se întrerupe serviciul divin, dacă s'a început. Corul cântă: *Pe arhierul nostru...* și preotul ieșind din altar îi ofere spre sărutare crucea și evanghelia. Dacă la intrarea arhierului se cetește apostolul, ori evanghelia, atunci arhierul stă locului până la terminarea acestora).

9. La liturghia arhierască în Oradea: a) pe lângă arhieru stau trei clerici unul la toiag, (care nu iese înaintea iconostasului, lângă ușa împărătească), altul e la capuciu și al treilea la mitră. Aceștia ridică și respective pun pe capul arhierului capuciu și mitră. Aceștia trei duc și epitrahirul, mandia, camilafca și mânșile violete ale arhierului și-l însoțesc în toate locurile, în biserică, intrând și ieșind din altar pe ușile laterale. b) După chemarea Spiritului sfânt, înainte de începerea sfintei liturghii, arhierul sărută crucea, evanghelia și prestolul, iar preoților con-celebranți le întinde spre sărutare crucea. c) Acolii totdeauna stau în presbiteriu. d) La *Sfinte Dumnezeule...* nu se cântă: *Intru mulți ani...* e) Pe cetetul apostolului nu-l înso-

tesc acoliții la amvon. În decursul cetirii apostolului se tămâiază numai în altar. f) Când sunt doi diaconi, numai unul iese la cetirea evangheliei. g) După rugăciunea: *Nimenia din cei legați...* tămâiază întreagă biserica însuș arhiereul precedat de doi acoliți și de diaconi cu dihero-triherele. h) La Intratul mare nu se poartă dihero-triherele și toiagul, ci preotul pen-ultim poartă mitra, iar cel din urmă crucea donată de pontificele Piu IX. Toți concelebranții zic: *Pe arhieria ta...* i) Apa caldă o toarnă în potir arhiereul. j) Rugăciunea: *Mântuește, Doamne, popurul tău...* nu o zice arhiereul, ci preotul cel dintâiu, binecuvântând cu preasfânta Euharistie.
